

Forfattere:

Elena Tkachenko

Elena.Tkachenko@hioa.no

Førstelektor, Institutt for barnehagelærerutdanning, Høgskolen i Oslo og Akershus

Katrine Giæver

katrine.giaver@hioa.no

Høgskolelektor, Institutt for barnehagelærerutdanning, Høgskolen i Oslo og Akershus

Kari Bratland

kari.bratland@hioa.no

Høgskolelektor, Institutt for barnehagelærerutdanning, Høgskolen i Oslo og Akershus

Bushra Fatima Syed

bushra-fatima.syed@hioa.no

Høgskolelektor, Institutt for barnehagelærerutdanning, Høgskolen i Oslo og Akershus

Marginalisert eller synliggjort? Flerspråklige barnehageansattes kompetanse og rolle

I en situasjon der det er slutt på øremerking av midler til tospråklige assistenter og i tillegg et sterkt fokus på å lære barn norsk i barnehagen, ser vi i denne artikkelen nærmere på noen flerspråklige barnehageansattes kompetanse og rolle. Vi har analysert intervjuer og spørreskjema fra to undersøkelser. Funnene viser at barnehagene i materialet i ulik grad og på ulik måte bruker flerspråklige ansattes kompetanse. Fokus på flerspråklighet fra ledelsens side ser ut til å ha betydning for hvordan assistentene oppfatter sin egen rolle i flerspråklig arbeid.

Innledning

14,5 prosent av barna i norske barnehager er flerspråklige (SSB 2014). Politiske føringer legger stor vekt på tidlig innsats for språklæring som en suksessfaktor for utdanning og arbeidsliv (St.meld. nr.16 (2006–2007); St.meld nr. 23 (2008–2009); St.meld nr. 41 (2008–2009) og Meld. St. 24 (2012–2013)), men det er noe uenighet om hvilken rolle flerspråklige barns morsmål skal ha i denne språklæringen. I Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver står det at personalet skal “støtte at barn bruker sitt morsmål og arbeide aktivt for å fremme barnas norskspråklige kompetanse” (Kunnskapsdepartementet 2011a, s. 35.). NOU (2010:7) *Mangfold og mestring – Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet* fremhever betydningen av å ha flerspråklige ansatte i barnehagene for å styrke barnas morsmål. Dette synet støttes også av forskning som viser at et godt utviklet morsmål støtter andrespråksutvikling og generell læring (Baker 2011; Cummins 1991; Snow 1990; Thomas & Collier 2002). Men vi kan også finne styringsdokumenter som ensidig vektlegger barnas norskopplæring, og ikke nevner morsmålet eller styrkingen av dette (Oslo kommune 2013).

Det finnes forskning om hvilke tiltak som kan bidra positivt til barnas flerspråklige utvikling i barnehagen (Sandvik, Garmann & Tkachenko 2014). Alstad (2014) belyser for eksempel hvordan det språklige mangfoldet kan brukes som en ressurs

for alle barn, enten personalet snakker barnas morsmål eller ikke. Men lite forskning er gjort om flerspråklige ansatte i norske barnehager og deres rolle.

Studier av tospråklige lærere i skolen viser at deres rolle ofte oppfattes som perifer, arbeidsforholdene (de jobber ved flere skoler på ulike alderstrinn) gjør at de opererer som «gjester» i andre læreres undervisning, og samarbeidet med dem blir en utfordring (Dewilde 2013). Andre studier viser at tospråklige læreres kompetanse brukes primært overfor elever med samme språklige bakgrunn, og ikke som en ressurs for alle barn (Lund 2003, 2009; Mousavi 2005; Ryen 2009). En tidligere studie av flerspråklige assistenter i barnehage (Tefre, Becher & Otterstad 1997) viser at disse erfaringene fra skolen i stor grad deles i barnehagen, og at assistentenes forståelse av egen rolle påvirker hvilke muligheter barna får til å utvikle sin kommunikative kompetanse på begge språkene. I tiden etter studien til Tefre mfl. (1997) har det som nevnt ovenfor skjedd mange endringer. Det er derfor behov for på nytt å se nærmere på hvordan de flerspråklige ansatte arbeider, og hva slags roller de inntar og blir tildelt. I denne artikkelen vil vi se nærmere på hvilke forutsetninger som må være til stede for at flerspråklig personale i barnehagen skal kunne utnytte sin språkkompetanse optimalt for å realisere styringsdokumentenes intensjoner om å ivareta flerspråklige barns språkutvikling på begge språkene, samt tilføre barnehagepraksiser mer mangfold. Vi vil diskutere problemstillingen ut fra to ulike undersøkelser av flerspråklige ansattes kompetanse og rolle.

Begrepet “flerspråklig” kan defineres på ulike måter. Ansatte med flerspråklig kompetanse kan inkludere både majoritetsspråklige som behersker flere språk (f.eks. engelsk i tillegg til norsk), personer som har vokst opp med to eller flere språk rundt seg, og de som har kommet til Norge og lært norsk som andrespråk i voksen alder. Her velger vi å bruke definisjonen på flerspråklig person som er brukt i NOU 2010:7 (s. 25):

En person som er vokst opp med to eller flere språk og som identifiserer seg med disse språkene og/eller en person som identifiserer seg med flere språk og bruker flere språk i sin hverdag, selv om språkbeherskelsen ikke er like god på alle språk.

I artikkelen beskriver vi to typer flerspråklige medarbeidere. I den første studien vi bygger på, deltok ansatte i grunnbemanning som ikke har norsk som førstespråk.

Disse omtales som flerspråklige assistenter/ansatte. I beskrivelser av den andre undersøkelsen bruker vi begrepet tospråklig assistent og refererer da til tospråklige assistenter ansatt på tilskuddsmidler «for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder» (Kunnskapsdepartementet 2011b, s.15). Når barnehager, bydeler og kommuner bruker tilskuddsordningen til å styrke barnas morsmål gjennom å ansette tospråklige assistenter, ser vi det som et signal om at dette prioriteres og sees som en verdi. Derfor velger vi å skille de to begrepene. Forskjellen ligger imidlertid kun i stillingstype og ikke i antall språk assistentene snakker.

Videre i artikkelen presenterer vi de to undersøkelsene og funnene fra analysene våre; så drøfter vi funnene mot teoretiske perspektiv som presenteres inngående i drøftingsdelen av artikkelen. Det er særlig to teoretiske vinklinger vi forankrer studien i: teorier om språkmiljø og flerspråklighet (Chumak-Horbatsch 2012; De Houwer 2009; García 2009; Giæver 2014; Gjervan, Andersen, Bleka 2012) og teorier om makt (Foucault 1999 [1978]; May 2001; Said 2001 [1978]).

Språkteoriene bidrar til å forstå ulike språklige praksiser som blir synliggjort gjennom analysene, og til å belyse hvordan flerspråklig kompetanse verdsettes i barnehagene. Maktteoriene bidrar til å belyse hvem som er premissleverandører i barnehagene og dermed legitimerer bruk av ulike språklige praksiser, og i hvilken grad dette kan påvirke flerspråklig personale og deres arbeid med morsmål og utvikling av flerspråklig kompetanse.

To kvalitative studier

Datamaterialet i denne studien er hentet fra to forskjellige kvalitative undersøkelser. Fra den ene undersøkelsen, som vi her kaller *Ressursundersøkelsen* (Tkachenko 2013) har vi analysert semistrukturerte intervjuer av seks flerspråklige assistenter i seks forskjellige barnehager i Oslo som er ansatt som en del av grunnbemanningen i barnehagen. Fra den andre undersøkelsen, *Tospass-evalueringen*, som var et mer omfattende prosjekt (Bratland, Giæver, Syed & Sandvik 2012; NAFO 2012a), har vi brukt intervjuer av seks tospråklige assistenter i fire barnehager på Østlandet, pluss spørreskjema som ble fylt ut av barnehagenes styrere. Siden ansatte med flerspråklig kompetanse finnes i både grunnbemanning og i øremerkede stillinger i Norge i dag, kan materialet fra disse to undersøkelsene utfylle hverandre.

Assistentene i begge undersøkelsene hadde ganske lang botid i Norge (mellom 11 og 21 år i Ressursundersøkelsen, mellom 5 og 20 år i Tospass-evalueringen), og hadde ulik språklig bakgrunn (bl.a. farsi, tamilsk, filippinsk, urdu, dari, somalisk, polsk, arabisk, litauisk). Assistentene i Ressursundersøkelsen var på intervjutidspunktet studenter på barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Ingen av barnehagene var involvert i prosjekter om flerspråklighet på intervjutidspunktet, selv om de hadde flerspråklige barn i barnegruppene. Assistentene i Tospass-evalueringen deltok som en del av prosjektet på KOMPASS (Kompetanseheving for assistenter) – et kurs i regi av NAFO (NAFO 2012b), og deres barnehager jobbet aktivt og målrettet med tospråklig assistanse.

Intervjuguide ble sendt i forkant av intervjuene. I Ressursundersøkelsen inneholdt intervjuguiden veiledende spørsmål innenfor følgende tre temaer: assistentenes språklige bakgrunn, språklige utfordringer de opplever i arbeidet, og hvordan de bruker språkene de kan, i sitt arbeid i barnehagen. De sentrale spørsmålene i intervjuene i Tospass-evalueringen handlet om samarbeid mellom tospråklige assistenter og barnehagens ledere, tospråklige assistenters rolle og praksiser, betydning av kompetanseheving for deres arbeid med språklig og kulturelt mangfold og den generelle betydningen tospråklige assistentene hadde for å styrke barnas flerspråklige miljø.

Intervjudataene fra de tospråklige assistentene i Tospass-evalueringen ble supplert med styreernes svar på spørreskjemaene. Spørreskjemaer dreide seg om organisering av flerspråklig arbeid i prosjektbarnehagene: andel flerspråklige barn og ansatte og deres bakgrunn, beskrivelser av prosjektene og fokusbarna, og praksiser med tospråklig assistanse og samarbeid mellom de tospråklige assistentene og det øvrige personalet. I analysen av spørreskjemaene så vi etter styreernes svar som sa noe om de tospråklige assistentenes kompetanse og rolle, eventuelle endringer som har skjedd i løpet av prosjektet, og alle ansattes holdninger til flerspråklig arbeid på avdelingene.

Intervjuene fra begge undersøkelsene ble transkribert og analysert tematisk. Vi leste igjennom transkripsjonene flere ganger, markerte utdrag relevante for problemstillingen (f.eks. om ulike språklige praksiser informantene opplever i barnehagehverdagen, bruk av informantenes flerspråklige kompetanse, og

oppfatning av deres egen rolle), og videre så vi på relevante temaområder på tvers av intervjuene og de to undersøkelsene. Videre i analysen fokuserte vi på temaene som gjentok seg i svarene fra flere informanter. I intervjumaterialet så vi også etter informantenes tolkninger av hva som kan prege diskursene rundt bruk av andre språk enn norsk i barnehagene, og i hvilken grad det kan ha betydning for flerspråklig personales muligheter til å bruke sin kompetanse i arbeid med barna.

Funn fra studiene

Ressursundersøkelsen

Et sentralt tema i ressursundersøkelsen var hvordan og i hvilken grad informantene brukte flere av språkene de kunne, i sitt arbeid i barnehagen. I beskrivelsene av undersøkelsen har vi derfor valgt å analysere informantuttalelser som fokuserer på når de følte at de kunne bruke morsmål, og når de var bedt om å bruke norsk språk. I den første delen av intervjuet, som handlet om assistentenes språklige bakgrunn, kom det fram at samtlige assistenter kunne minst fire språk, noen kunne opptil seks. Alle forteller at de daglig er involvert i flerspråklige praksiser der de justerer sin språkbruk avhengig av situasjon og kommunikasjonspartnere, og at de beveger seg naturlig mellom språkene sine.

Det går fram av intervjuene at assistentene i Ressursundersøkelsen gis mulighet til å praktisere morsmålet på bestemte premisser og i bestemte situasjoner. Barnehagene gir dem for eksempel anledning til å bruke sine flerspråklige ressurser i barnehagen med hele barnegruppen når språklig og kulturelt mangfold står i fokus i tema- eller prosjektarbeid. En av informantene beskriver det slik: «Vi har hatt et prosjekt <...> og da fikk jeg fram alt det vi hadde om Filippinene <...> vi har lært å [telle] forskjellig [til] ti – vi danser på bisaya, eller på tagalog». Flere av informantene forteller lignende historier, de sier at kompetansen deres verdsettes i forbindelse med spesielle prosjekter eller flerkulturelle markeringer som FN-dag og morsmålsdag. Noen fortalte at de hadde blitt bedt om å lage mat fra sitt hjemland, spille musikk, formidle eventyr eller syng på morsmålet ved slike anledninger.

Enkelte av informantene forteller at det øvrige personalet i barnehagen har gitt dem beskjed om når de ikke bør bruke morsmål. En av dem beskriver en episode som omhandlet to kollegaer hun hadde hatt: «Hadde to ansatte fra Pakistan, og de brukte

urdu da de snakket med hverandre, og de fikk jo klage at de skulle ikke bruke <...> fordi andre likte ikke det.»

Norsk språk så generelt ut til å bli prioritert i barnehagene, både ansatte imellom, og mellom ansatte og barn. Flere av informantene ga imidlertid uttrykk for at de syntes det var bra og riktig med praksiser som plasserer norsk i en dominerende posisjon i forhold til de ansattes morsmål. Noen uttrykte meninger om at morsmålet kan være til hinder for norsklæring, og fortalte at de hadde støtte av foreldre i dette synet:

kanskje de foreldrene som er tospråklige, de er ikke <...> veldig opptatt med det at de skal snakke på sitt eget morsmål, de er mer opptatt med at de skal lære norsk. Klare seg mer på norsk enn på morsmålet.

Samlet ser det ut til at assistentene bruker morsmålet når det ansees som helt nødvendig, enten fordi barna ikke forstår norsk språk, eller fordi det er del av et pedagogisk opplegg knyttet til språk og kultur. I andre situasjoner innretter de seg etter det øvrige personalets ønske om at norsk er prioritert språk.

Tospass-evalueringen

Begge undersøkelsene som beskrives i denne artikkelen, har hatt fokus på assistentenes roller og praksiser i barnehagene. Siden kompetanseheving av personalet i tillegg var en betydelig del av Tospass-evalueringen, vil vi i denne delen se nærmere på de tospråklige assistentenes roller før og etter gjennomføring av prosjektet.

De tospråklige assistentene understreker at økt bevissthet og fokus fra ledelsen har bidratt til at de etter gjennomføring av prosjektet blir sett på som en viktigere del av barnehagens arbeid mot et styrket flerspråklig miljø enn tidligere. For eksempel forteller en av de tospråklige assistentene at barnehagepersonalet jobbet med å styrke barnehagens språkmiljø allerede ved begynnelsen av prosjektet, og at Tospass-prosjektet i hennes barnehage handlet i stor grad om å videreutvikle kompetansen som de ansatte allerede hadde på flerspråklighet og flerkulturelt arbeid. En annen assistent forteller at selv om hun også tidligere hadde språkaktiviteter på morsmålet, har prosjektet bidratt til at det jobbes mer systematisk og fokusrettet for å bruke morsmål og norsk i alle situasjoner i barnehagen.

Siden flere av deltakerne i Tospass-evalueringen jobbet ambulerende (jf. Dewilde 2013) og ikke var i barnehagene hver dag, krevde det ekstra innsats fra barnehagens side for at de skulle oppleve seg inkludert de dagene de kom:

Personalet sa ofte før at de tospråklige kommer til barnehagen som gjester <...> og dette pleide jeg å bli irritert over. Det stemmer ikke, sa jeg <...> vi jobber og forbereder til samlinger og grupper. Vi jobber hardt <...>, men det er dere som ikke var opptatt av å synliggjøre det flerspråklige miljøet blant barna før, tenkte jeg.

Etter prosjektet virker det som dette har endret seg noe. Da hun blir bedt om å gi en oppsummering av prosjektet, sier den tospråklige assistenten: «Det har vært et viktig prosjekt <...> Barnehagene markerer Id, og det snakkes mer om det flerkulturelle miljøet i barnehagen både blant voksne og barn.»

Styreren som jobbet i samme barnehage, understreker denne oppfatningen:

Vi har fått en sterkere relasjon til tospråklige assistenter. De er ikke lenger "gjester" i barnehagen, nå er de en del av personalet. Vi har nå blitt bedre kjent med dem og sett hvilke ressurser de har, men som tospråklige assistenter ikke har visst om de har kunnet benytte. Kommunikasjonen er bedre på alle plan.

I alle barnehagene som deltok i Tospass-evalueringen, sier både assistentene og styrerne at det har skjedd endringer, noe ulikt avhengig av hvilket fokus barnehagen hadde på språklig og kulturelt mangfold fra før. Kompetanseheving av hele personalgruppen har bidratt til utvikling av kunnskap om språklig og kulturelt mangfold og til mer systematisk jobbing. Ikke minst kan det se ut til at ambulerende tospråklige assistenter har gått fra å være "gjester" som jobbet med flerspråklige barn i grupper, til å bidra med kompetanseheving til alle barnehagene de jobbet i.

Marginaliseres eller synliggjøres flerspråklighet?

Formålet med denne artikkelen er å få dypere innsikt i rollene flerspråklige ansatte har og blir tildelt i dagens barnehage, nå som presset på å lære barn norsk før skolestart øker, og færre assistenter enn før er ansatt i definerte tospråklige stillinger. Vi vil nå drøfte de viktigste funnene fra materialet innenfor tre tematiske kategorier: barnehagens språklige praksiser, flerspråklige assistenters rolle, og personalets holdninger til flerspråklighet. Disse temaene ser vi i første omgang i lys

av teorier om flerspråklighet og språkmiljø. Imidlertid spiller også diskurser og makt en rolle i samhandling mellom personalet i barnehagene. Derfor drøfter vi barnehageansattes flerspråklig kompetanse videre i lys av Foucaults teorier om makt og diskurser (Foucault 1999 [1978]), samt May (2001) og Said (2001) [1978] om premissleverandører. Undersøkelser av Skoug (1989), Gjervan mfl. (2012) og Giæver (2014) underbygger våre syn.

Barnehagens språklige praksiser

Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver slår fast at “alle barn må få et rikt og variert språkmiljø i barnehagen” (Kunnskapsdepartementet 2011a, s. 35). Vår forståelse av et rikt og variert språkmiljø i barnehagen bygger på det Chumak-Horbach (2012) omtaler som “linguistically appropriate practice” – en tilnærming til pedagogisk arbeid med språkmiljø som gir alle barn en positiv erfaring av språklig og kulturelt mangfold, og skaper optimale forhold for flerspråklige barns harmoniske flerspråklige utvikling (De Houwer 2009). Harmonisk flerspråklig utvikling innebærer at barn som hører to språk i omgivelsene, lærer å snakke disse språkene på mer eller mindre likt nivå, og at barnets omgivelser anerkjenner det at barnet vokser opp med to språk og ikke betrakter det som problem eller som grunn til bekymring.

I diskusjonen av hvilke språkpraksiser som kommer til syne i materialet, vil vi bruke Chumak-Horbach (2012). Hun har analysert forskning og styringsdokumenter rundt flerkulturelle barnegrupper i Canada, USA og Europa, og klassifiserer språkpraksiser i tre kategorier:

- Assimilerende: praksiser med enspråklig og enkulturelt fokus.
- Støttende: praksiser som anerkjenner kulturelle og språklige forskjeller og ser på morsmålet som en verdi. Disse praksisene støtter mangfoldet, men har allikevel læring av majoritetsspråket som hovedmål.
- Inkluderende: praksiser som anerkjenner det språklige og kulturelle mangfoldet som normal tilstand og aktivt bruker flerspråklige ressurser i pedagogisk arbeid.

Selv om disse tre typene ikke kan sees som absolutte kategorier og overgangene er glidende, viser hennes studie at utdanningsinstitusjoner for det meste bruker støttende praksiser, mens langt færre praksiser er assimilierende eller inkluderende.

Til tross for gode intensjoner kan støttende språkpraksiser ifølge henne indikere holdninger som overser flerspråklig kompetanse og ikke imøtekommer flerspråklige barns behov for utvikling av begge språkene. De kan for eksempel begrense mulighetene for bruk av andre språk enn majoritetsspråket.

Teori som ligger til grunn for inkluderende språkpraksiser, vektlegger en dynamisk forståelse av flerspråklighet. García (2009, s. 144) definerer dynamisk flerspråklighet som ”language practices that are multiple and ever adjusting to the multilingual multimodal terrain of the communicative act”. Det å være flerspråklig handler om å bruke hele sitt språklige repertoar for å kommunisere i ulike kontekster og delta i ulike sosiale praksiser (García & Kleifgen 2010).

I materialet kommer det fram at morsmålet til en viss grad har vært verdsatt, og både støttende og inkluderende praksiser finner sted. Samtlige assistenter ser ut til å ha fått anledning til å bruke morsmålet i barnehagen, og alle beskriver hvordan de daglig er involvert i flerspråklige praksiser, der de beveger seg naturlig mellom språkene sine og bruker dem i ulike kontekster slik García (2009) beskriver dynamisk flerspråklighet. Likevel var det varierende hvor mye de fikk bruke språkene i barnehagens dagligliv. Samtlige informanter i intervjuene forteller at de bruker morsmålet hvis det er barn på avdelingen med samme morsmål som kan lite norsk, og som trenger ekstra språklig støtte. Flere studier viser at direkte kobling mellom barn og ansatte med samme morsmål også er vanlig praksis i norsk skole (Lund 2003, 2009; Mousavi, 2005; Ryen 2009). I henhold til Chumak-Horbatsch (2012) sine teorier plasserer vi slike praksiser under kategorien støttende. Selv om praksisen i seg selv er positiv og svarer til kravene i offentlige dokumenter (NOU 2010:7; Meld. St. 6 (2012–2013)), påpeker altså både Chumak-Horbatsch (2012) og Holmen (2009) at dette er en overgangsstrategi: Man setter i gang støtte og ressurser på morsmålet for å lette overgangen til majoritetsspråket for barna. Så snart barna har begynt å bruke majoritetsspråket på et tilstrekkelig nivå, oppfattes ikke lenger morsmålsstøtte som nødvendig.

I stedet for at barnehagene har fokus på å «støtte at barn bruker sitt morsmål» (Kunnskapsdepartementet 2011a, s.35), ser det ut som det er en dreining mot å se på morsmålet som en støtte for barnehagens norskopplæring. Norsk sees som overordnet mål, og morsmål er akseptert som en støtte på vei til å nå målet. I Tospass-prosjektet ser det imidlertid ut til at de språklige praksisene i større grad beveget seg mot å være inkluderende, der det språklige mangfoldet fikk en mer sentral plass i det pedagogiske arbeidet med hele barnegruppen.

Flerspråklige ansattes rolle i språkarbeid

Konseptet dynamisk flerspråklighet (García 2009), som er beskrevet ovenfor, fokuserer på språk som en sosial hendelse som ikke kan eksistere uten sine brukere, deres språkpraksiser og kontekstene rundt. Språket blir et slags dynamisk økosystem, og hvis man gjør endringer ved ett element (f.eks. språkbrukerne, språkpraksisene og kontekstene), blir alle de andre elementene påvirket av dette. Ifølge et slikt språksyn er representasjoner av språk, for eksempel språkpraksiser, plakater og dekorasjoner i en barnehage, uttrykk for verdier og prioriteringer hos dem som holder til der. På denne teoretiske bakgrunnen kan vi tolke de forskjellige måtene flerspråklighet synliggjøres på i barnehagen.

Assistentene i intervjuene forteller at deres språkkompetanse verdsettes i forbindelse med synliggjøring av mangfold, særlig i forbindelse med spesielle merkedager. Dette kan være positivt fordi det kan gi barnegruppen som helhet innsikt i andre kulturer (Gjervan mfl. 2012; Giæver 2014). Men at flerkultur og flerspråklighet bare markeres på spesielle dager, kan ifølge Chumak-Horbatsch (2012) og Gjervan mfl. (2012) bidra til å eksotifisere andre språk og kulturer. Skoug (1989) beskriver denne typen tilnærming som festbruk av språklig og kulturelt mangfold, i motsetning til hverdagsbruk, der mangfoldet sees som en normalt tilstand, til stede i barnehagens hverdag (Gjervan mfl. 2012; Chumak-Horbatsch 2012). Igjen ser vi at de flerspråklige ansattes kompetanse blir brukt på visse premisser og i visse situasjoner. Premissene legges av majoriteten, og det ses ikke nødvendigvis som del av den alminnelige hverdagen.

Våre funn antyder at det råder diskurser i barnehagene som setter rammer for bruk av morsmål. I Foucaults teorier dreier diskursbegrepet seg om produksjon og

reproduksjon av det som oppfattes som sannhet i ulike institusjoner (Foucault 1999 [1978]). Diskursene har strenge rammer for hvilke verdier, regler og normer som bestemmer hva det går an å si og gjøre. Den som skal påvirke diskursene, må virke innenfor diskursens rammer, og premissleverandørene i barnehagen har betydning for hvilke rammer diskursene setter. Said (2001) [1978] beskriver hvordan premissleverandører styrer hva som oppfattes som sannhet. I norske barnehager vil det vanligvis være majoritetsspråklige barnehagelærere som er premissleverandører, i kraft av sin tilhørighet til majoritetssamfunnet. Premissleverandørene legger føringer for hvordan og når språklig og kulturelt mangfold skal synliggjøres (Gjervan mfl. 2012). Det vil si at majoritetsspråklige barnehagelærere i stor grad styrer hvilke språkpraksiser som vektlegges i barnehagene og når mangfoldet trekkes inn.

I lys av Foucaults teori (1999) [1978] ser vi av noen informanters uttalelser at de har møtt diskurser som setter rammer for hva ~~som~~det ansees riktig å si og gjøre, for eksempel om det er «greit» å bruke morsmålet. I Ressursprosjektet forteller informantene om at det uttales eksplisitt at morsmål kun er ønsket i bestemte situasjoner. Assistentene får beskjed fra det øvrige personalet om å fokusere på norsk språk både i samtaler med hverandre og med barna. Informantenes uttalelser gir inntrykk av at morsmål og norsk sees som motsetninger.

Foucault (1999 [1978] s.105) er opptatt av at makt ikke kan sees som en binær motsetning mellom de som hersker og de som beherskes, men heller som gjennomløpende for hele samfunnsreglementet. Det vil si at maktforholdene som råder i barnehagen, kan være vanskelige å få øye på fordi de fungerer som en del av dagliglivet, godt integrert i en hverdag som er kjent for alle aktørene i barnehagen. Makten omfatter ikke alt, men den kommer allestedsfra (ibid. s. 104). Selv om det kan råde ulike forståelser av hva som er sant, kan disse forståelsene bli usynlige for majoriteten i barnehagen, fordi det bare er de oppfatningene som virker innenfor diskursens rammer, som ansees som gyldige.

Oppfatningen om at norsk språk er overordnet andre språk, er et eksempel på en diskurs som dominerer i mange norske skoler og barnehager. May (2001) hevder at det dominerende språket ofte får høyere sosiopolitisk status enn minoritetsspråkene i en nasjon. En tilsvarende forståelse kan råde i mange barnehager uten at det nødvendigvis er et tema som har vært oppe til diskusjon, og det kan være vanskelig

å få øye på. Språk og språkmiljø i barnehager kan være preget av diskurser om at det er viktig å lære norsk språk, og at morsmålet kan komme i veien for barnas norske språkutvikling. Dette synet kan forhindre at flerspråklige ansatte bruker sin flerspråklige kompetanse i arbeidet sitt.

Majoritetsspråklige ansatte i barnehagen vet ikke nødvendigvis når de har definisjonsmakt, men kan tenke at de handler ut fra en slags «sunn fornuft». Intervjuene antyder at oppfatninger om at morsmål står i veien for at barna lærer norsk, dominerer, og overtas også av flerspråklig personale.

Assistentene i Tospass-evalueringen nevner ikke at norsk språk sees som overordnet barnas morsmål. Allikevel kommer det fram at assistentene i ulik grad opplever seg «sett» av det øvrige personalet. Både styreren og en av assistentene bruker begrepet «gjester», noe som indikerer at de kommer på besøk til barnehagen uten at innsatsen deres implementeres i barnehagens helhetlige virke. I Tospass-evalueringen ser det ut som barnehagens premissleverandører (Said 2001 [1978]) i utgangspunktet ikke så flerspråklig arbeid som betydningsfullt for barnehagens helhetlige innhold. Med utgangspunkt i Foucaults teorier (1999) [1978] kan informantens utsagn om at assistentene kom som «gjester» gi inntrykk av at barnehagens diskurser var styrt av en forståelse om at flerspråklighet hørte hjemme i grupper og samlinger der kun flerspråklige barn inngikk. Flerspråklighet var verdsatt, men i likhet med ressursprosjektet bare i spesielle situasjoner. For at tospråklige assistenter skulle gjøres «synlige», var det nødvendig at personale med definisjonsmakt så nødvendigheten av kompetansen deres.

Prosjekt og kompetanseheving gir endrede roller

Rammene for diskursene er ikke konstante (Foucault 1999 [1978]). De forhandles og reforhandles kontinuerlig. Nye brukergrupper og nye kunnskaper i barnehagene kan bidra til å endre innholdet (Giæver 2014).

Det kan se ut som barnehagene i de to prosjektene startet med nokså like praksiser, men det har skjedd en endring i barnehagene i Tospass-undersøkelsen som resulterte i forhandling og reforhandling av diskurser om språkmiljø og flerspråklighet (Foucault 1999 [1978]), og nærmet seg det Chumak-Horbatsch

(2012) kaller “linguistically appropriate practice”. Dette har bidratt til at de ansattes flerspråklige kompetanse har blitt mer synlig for hele barnegruppen, og på den måten har praksisene beveget seg mer i retning av inkluderende.

Tospass-barnehagenes ansettelse av tospråklige assistenter på tilskuddsordning (Kunnskapsdepartementet 2011b) signaliserer at barnehagene allerede hadde fokus på flerspråklighet. Men styreren som forteller at de tospråklige assistentene har «blitt en del av personalet», indikerer at de tidligere har jobbet mer isolert med flerspråklig arbeid. Etter kompetansehevingsprosjektet har fokuset på språklig og kulturelt mangfold blitt tydeligere. En av assistentene beskriver praksiser som var inkluderende før prosjektet startet, men som har blitt utviklet gjennom deltakelsen. Andre gir inntrykk av at barnehagen i utgangspunktet hadde støttende praksiser. Assistentene arrangerte språkgrupper, men flerspråklige ressurser ble ikke brukt i daglig pedagogisk arbeid. Etter prosjektet har tospråklige assistenters kompetanse blitt synlige for alle som bruker barnehagen. Dette indikerer at barnehagen nærmer seg inkluderende praksiser der flerspråklige aktivt brukes som ressurser i pedagogisk arbeid (Chumak-Horbatsch 2012).

Slik vi tolker det, har en slik endring i stor grad vært avhengig av en ledelse som satte fokus på flerspråklighet, noe som underbygges av teorien om at det er premissleverandørene som styrer hva som oppfattes som sant og riktig (Foucault 1999 [1978]; Said 2001[1978]). Når ansatte med definisjonsmakt får kunnskap om flerspråklighet, kan det altså bidra til endret praksis.

Oppsummering

Vi har undersøkt hvordan flerspråklige ansatte ser på sin egen rolle i pedagogiske praksiser i barnehagen. I drøftingen har vi argumentert for at det finnes forbedringspotensial når det gjelder bruk av barnehageansattes flerspråklige kompetanse, og vi konkluderer med at kompetanseheving og større fokus på flerspråklig arbeid hos ledelsen kan være en viktig forutsetning for å endre eksisterende praksiser. En slik endring anser vi som nødvendig for å kunne realisere styringsdokumentenes intensjoner om å ivareta flerspråklige barns språkutvikling på begge språkene og for å skape et godt og variert språkmiljø for alle barnehagebarn.

Litteratur

- Alstad, Gunhild Tomter (2014). *Barnehagen som språklæringsarena. En kasusstudie av tre barnehagelæreres andrespråksdidaktiske praksiser*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Baker, Colin (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism 5th edition*. Bristol: Multilingual matters.
- Bratland, Kari, Giæver, Katrine, Syed, Bushra Fatima & Sandvik, Margareth (2012). *Hvilken betydning har tospråklig assistanse for barns flerspråklige utvikling? En rapport på oppdrag fra NAFO*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Chumak-Horbatsch, Roma (2012). *Linguistically appropriate practice: a guide for working with young immigrant children*. Toronto: University of Toronto Press.
- Cummins, Jim (1991). Interdependence of first- and second-language proficiency in bilingual children. I Ellen Bialystok (red.). *Language processing in bilingual children*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- De Houwer, Annick (2009). *Bilingual first language acquisition*. Bristol: Multilingual Matters.
- Dewilde, Joke (2013). *Ambulating teachers. A case study of bilingual teachers and teacher collaboration*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Foucault, Michel (1999) [1978]. *Diskursens orden. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970*. Oslo: Spartacus Forlag.
- García, Ofelia (2009). Education, multilingualism, and translanguaging in the 21st century. I Ajit Mohanty, Minati Panda, Robert Phillipson & Tove Skutnabb-Kangas (red.). *Multilingual education for social justice: Globalizing the local*. New Delhi: Orient Blackswan.
- García, Ofelia & Kleifgen, Jo Anne (2010). *Educating emergent bilinguals: Policies, programs, and practices for English language learners*. New York and London: Teachers College Press.
- Giæver, Katrine (2014). *Inkluderende språkfelleskap i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Gjervan, Marit, Andersen, Camilla Eline & Bleka, Målfrid (2012). *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Holmen, Anne (2009). Multilingualism in education – in favour of a dynamic view of languages. I Ole Kolbjørn Kjørven, Bjørg-Karin Ringen & Antoinette Gagnè (red.). *Teacher diversity in diverse schools – challenges and opportunities for teacher education*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- Kunnskapsdepartementet (2011a). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2011b). *Rundskriv F01-2011. Statstilskudd på barnehageområdet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lund, Anne Bonnevie (2003). *Tospråklige lærere – hva gjør de? Hva vil de? Hva kan de?* Trondheim: Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Lund, Anne Bonnevie (2009). Bilingual teachers: a bridge-builder or an intercultural catalyst. I Ole Kolbjørn Kjørven, Bjørg-Karin Ringen & Antoinette Gagnè (red.). *Teacher diversity in diverse schools – challenges and opportunities for teacher education*. Vallset: Oplandske Bokforlag.
- May, Stephen (2001). *Language and Minority Rights. Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. Essex: Pearson Education Limited.
- Meld. St. 6 (2012–2013). *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Meld. St. 24 (2012–2013). *Framtidens barnehage*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Mousavi, Saleh (2005). *"Hva kan jeg hjelpe deg med?" Tospråklig opplæring og tospråklige læreres arbeidssituasjon og deres opplevelser av sin rolle*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- NAFO (2012a). *Tospråklig assistanse i barnehagen*. Hentet fra <http://nafo.hioa.no/om-nafo/nafos-prosjekter/tospraklig-assistanse-i-barnehagen/>

- NAFO (2012b). *Kompetansetiltak for flerspråklige assistenter i barnehagen 2010–2012*. Hentet fra <http://nafo.hioa.no/wp-content/uploads/2013/05/Samlerapport-NAFO-1.pdf>
- NOU 2010:7. *Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Oslo kommune (2013). *Oslostandard for systematisk oppfølging av barns språkutvikling*. Hentet fra <https://www.oslo.kommune.no/barnehage/kvalitet-i-oslobarnehagen/sprakarbeid/>
- Ryen, Else (2009). Tospråklige lærere: Hvilken rolle har de i praksis? I Ole Kolbjørn Kjørven, Bjørg-Karin Ringen & Antoinette Gagnè (red.). *Teacher diversity in diverse schools – challenges and opportunities for teacher education*. Vallset: Opplandske Bokforlag.
- Said, Edward (2001) [1978]. *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oversatt av Anne Aabakken. Drammen: Cappelens forlag as.
- Sandvik, Margareth, Garman, Nina & Tkachenko, Elena (2014). *Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006–2014*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Skoug, Tove (1989). *Tokulturelt arbeid i barnehagen*. Vallset: Opplandske Bokforlag.
- Snow, Cathrine Elizabeth (1990). Rationales for native language instruction in the education of language minority children: Evidence from research. I Amado Padilla, Halford Fairchild & Concepcion Valadez (red.). *Bilingual education: Issues and strategies*. Newbury Park, CA: Sage.
- Statistisk Sentralbyrå (2014). *Barn og ansatte i barnehager i 2014*. Hentet fra <http://www.udir.no/Barnehage/Statistikk-og-forskning/Statistikk/Barn-og-ansatte-i-barnehager/>
- St.meld. nr. 16 (2006–2006). *Og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- St.meld. nr. 23 (2008–2009). *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

- St.meld nr. 41 (2008–2009). *Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Tefre, Åse, Becher, Aslaug Andreassen & Otterstad, Ann Merete (1997). *Tospråklige assistenters funksjon, rolle og kvalifikasjonsbehov*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Thomas, Wayne & Collier, Virginia (2002). *A national study of school effectiveness for language minority students' long-term academic achievement*. Santa Cruz, CA: University of California-Santa Cruz.
- Tkachenko, Elena (2013). Minority language staff in pre-schools: resource or challenge? Innlegg på konferanse *Diverse Teachers for Diverse Learners*, Høgskolen i Hedmark: Hamar.